

До Спеціалізованої вченої ради Д 35.051.27
У Львівському національному університеті
імені Івана Франка

ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора

Жорнокуя Юрія Михайловича

на дисертаційне дослідження

Цікала Володимира Ігоровича

**«Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі
спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасні реалії нашого життя зумовлені запровадженням воєнного стану встановлюють нові виклики щодо здійснення та захисту корпоративних прав. Реформування українського цивільного законодавства, що триває значний період часу, стосується основоположних і фундаментальних для цивілістики концептів, у т. ч. здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав, – одними з яких є права учасників підприємницьких товариств. При цьому здійснення та захист таких прав є однією з найскладніших практичних проблем корпоративних відносин.

Незважаючи на наявність певного циклу робіт у вітчизняній доктрині цивільного та господарського права з питань здійснення та захисту корпоративних прав (О. В. Бігняк, О. В. Гарагонич, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчук, А. В. Смітюх, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.), саме комплексного дослідження обраної проблематики не було проведено у зрізі оновленого корпоративного законодавства та правозастосовної практики. Такий стан справ зумовлюється: а) значною динамікою корпоративних правовідносин та розширенням кола корпоративних прав, які можуть належати учасникам

корпоративних організацій; б) потребою у чіткому з'ясуванні кола таких організацій, учасники яких можуть мати корпоративні права (проблема віднесення виробничих кооперативів, повних та командитних товариств до кола корпорацій); в) відсутністю стабільності позицій судових інстанцій щодо застосування різних способів захисту таких прав.

У зв'язку з євроінтеграцією України та гармонізацією законодавства, що регулює корпоративні правовідносини виникли нові практичні проблеми щодо здійснення та захисту прав учасників підприємницьких товариств. Існування низки проблемних питань корпоративних правовідносин у правозастосовній діяльності чи понять і категорій, які не мають однозначного тлумачення у цивілістичній науці та судовій практиці, викликало потребу на теоретичному рівні зробити спробу їх окреслення. Саме з'ясуванню питань здійснення та захисту корпоративних прав присвячене дисертаційне дослідження В. І. Цікала.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що дисертація Цікала Володимира Ігоровича є актуальною, а її результати є цінними як для юридичної науки, так і для нормотворчої та практичної діяльності.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження В. І. Цікала «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» містить наукові положення, які мають теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається, передусім, саме дисертаційне дослідження, оскільки воно, у контексті останніх кардинальних змін корпоративного законодавства в Україні, викладене в такому ракурсі вперше.

Автором правильно визначені об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Методологічну основу роботи становлять філософські підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи та засоби пізнання, які були застосовані цілком обґрунтовано, що дозволило дисертанту дійти вірних та аргументованих висновків.

Структура дисертації обумовлена метою і предметом дослідження. Логічно структуровано зміст розділів роботи, в яких відображено:

загальнотеоретичну характеристику корпоративних прав (розділ 1); здійснення корпоративних прав (розділ 2); засаду пропорційності у здійсненні немайнових корпоративних прав (розділ 3); засаду пропорційності у здійсненні майнових корпоративних прав (розділ 4); цивільно-правові способи захисту корпоративних прав (розділ 5). Такий підхід до визначення структури та змісту дослідження дає можливість висвітлити значне коло актуальних питань здійснення та захисту корпоративних прав.

Ознайомлення із змістом рецензованої дисертації дозволяє зробити висновок про сумлінність здобувача при підготовці дослідження. В. І. Цікало вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, автор в багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантним у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (513 найменування), досліджених ним при обґрунтуванні зроблених в дисертації висновків.

Правильний, послідовний порядок подачі матеріалу дозволив побудувати переконливу систему аргументації, що відображає як найбільш відомі в цивілістиці підходи щодо вирішення проблематики дослідження, так і власну авторську позицію.

Так, слід підтримати позицію автора про те, що засновники товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю зобов'язані повністю внести свої вклади у статутний капітал до дня державної реєстрації товариства; така зміна матиме своїм наслідком формування статутного капіталу цих товариств у повному обсязі вже на момент його заснування, як це передбачено при створенні акціонерних товариств (с. 45 дисертації).

Не викликає сумніву викладений на с. 46–47 дисертації висновок про доцільність закріплення у Законі України «Про акціонерні товариства» положення щодо збереження засади пропорційності між акціонерами у статутному капіталі не лише у разі конвертації (обміну) акцій при перетворенні товариств, але й при їх злитті, приєднанні або поділі.

Аналізуючи законодавство іноземних держав та міжнародні договори, у роботі слушно обґрунтовується позиція щодо доцільності імплементації у вітчизняне законодавство положень редакції ст. 8 Директиви 2007/36/ЄС щодо голосування за допомогою електронних засобів, зокрема: електронне голосування на загальних зборах акціонерного товариства може бути проведено за допомогою трансляції засідання або двостороннього зв'язку у режимі реального часу, який дозволяє акціонерам виступати на загальних зборах, перебуваючи при цьому поза межами місця проведення зборів, чи із застосуванням інших засобів електронної ідентифікації; усі законодавчі приписи щодо обов'язкового використання авторизованої електронної системи доцільно виключити із закону (с. 47–48 дисертації).

Є всі підстави погодитися з точкою зору, що способом захисту права на конвертацію частки (акцій) є переведення прав та обов'язків щодо частки (акцій) на нового учасника (акціонера) зі збереженням співвідношення, яке існувало до моменту реорганізації; учасник (акціонер) нового товариства, право якого на конвертацію частки (акцій) було порушено відступом від засади пропорційності, повинен мати можливість у судовому порядку перевести на себе відповідний обсяг корпоративних прав, які були безпідставно передані іншому учаснику (акціонеру) у процесі реорганізації (с. 48–49 дисертації).

Справедливою видається позиція автора про те, що оновлення формулювання корпоративних прав, передбачене ст. 96¹ Цивільного кодексу України може призвести до безпідставного розширення їх змісту. Зокрема, відповідно до вказаної статті корпоративні права належать засновникам, учасникам (акціонерам) та пайовикам будь-яких юридичних осіб, які мають статутний капітал, поділений на частки, паї або інші об'єкти цивільних прав. Окрім того, наявність у статутному капіталі частки (акції, паю, іншого об'єкта цивільних прав) її засновника, учасника (акціонера), пайовика вказує лише на майнову участь цього суб'єкта в діяльності відповідної юридичної особи. Натомість, права учасника (акціонера), частка якого визначена у статутному капіталі юридичної особи, є корпоративними не лише тому, що належать йому,

а тому, що їх здійснення пропорційно обумовлено розміром частки (кількістю акцій) (с. 60 дисертації).

Варто погодитися з автором у виділенні ознак суб'єктивних корпоративних прав. якими є: 1) обумовленість корпоративних прав визначеністю частки у статутному капіталі юридичної особи; 2) вплив розміру частки у статутному капіталі юридичної особи на подальше здійснення корпоративних прав; 3) комплексний характер корпоративних прав: їх поділ на немайнові та майнові (с. 73–93 дисертації).

Позитивно слід відзначити думку про те, що зміст корпоративного договору становлять умови щодо способів здійснення корпоративних прав, якими, на думку дисертанта є: 1) умови щодо участі в управлінні господарським товариством (у т. ч., способи здійснення права на голосування на загальних зборах товариства); 2) умови щодо придбання частки (акцій) у статутному капіталі господарського товариства (у т. ч., способи здійснення переважного права на придбання частки (акцій)); 3) умови щодо відчуження частки (акцій) у статутному капіталі господарського товариства (у т. ч., способи здійснення права на примусовий продаж частки (акцій)); 4) умови щодо припинення господарського товариства (у т. ч., способи здійснення прав на конвертацію частки (акцій) та на розподіл майна товариства при його ліквідації) (с. 148–149 дисертації).

Заслуговує на увагу точка зору про те, що обов'язковий викуп частки (акцій), на відміну від купівлі-продажу, здійснюють не на основі взаємної домовленості, а на підставі дій особи (учасника, акціонера), що передбачені актом цивільного законодавства. ... Подання вимоги учасника (акціонера) про обов'язковий викуп частки (акцій) відбувається у правовій формі дій особи, передбачених актами цивільного законодавства. Своєю чергою інша сторона правовідношення викупу – товариство, повинна вчинити зустрічний односторонній правочин у вигляді проведення оплати (сплати) вартості акцій. Дисертант доречно зауважує, що з урахуванням цієї особливості, термін

«викуп» більш обґрунтований, ніж поняття «купівля», яке є похідним від назви відповідного цивільно-правового договору (с. 254–255 дисертації).

Правильним та обґрунтованим видається висновок автора про те, що умови здійснення права на дивіденди можуть бути як позитивними, так і негативними. До позитивних умов здійснення цього права належать: прийняття рішення загальними зборами товариства про виплату дивідендів; включення акціонера до переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів; отримання акціонером повідомлення про виплату дивідендів; нарахування виконавчим органом товариства дивідендів конкретному учасникові (акціонерів). Негативними умовами здійснення права на дивіденди є обмеження та заборони на виплату дивідендів, встановлені у ст. 35 Закону України «Про акціонерні товариства» і ст. 27 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (с. 278–279 дисертації).

Позитивною слід відзначити думку про виокремлення умов застосування судом ефективного способу захисту корпоративних прав: 1) закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного корпоративного права; 2) обраний учасником(акціонером) спосіб захисту порушеного корпоративного права не суперечить закону; 3) обраний учасником (акціонером) спосіб захисту порушеного корпоративного права може забезпечити усунення порушення права; 4) учасник (акціонер), який звертається за захистом, самостійно (на свій розсуд) викладає у позові відповідну вимогу, спрямовану на захист порушеного корпоративного права; 5) суд приймає (погоджує) обраний учасником (акціонером) спосіб захисту порушеного корпоративного права (с. 308–309 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертанта за результатами дослідження. Про позитивне значення дисертації свідчить ґрунтовний аналіз як цивільного та господарського законодавства, так і наукової літератури щодо обраної теми. Додатково робота супроводжується аналізом матеріалів судової практики та іноземного законодавства (Велика Британія, Греція, Польща, США, Фінляндія ін.).

Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Стиль викладення положень дозволяє усвідомити їх зміст і новизну. Здобутком дисертації, безперечно, є її високий науково-теоретичний рівень, практична спрямованість. Робота написана грамотно, сприймається легко та з інтересом. Добре оформлений список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації В. І. Цікала, опубліковано у: двох одноосібних монографіях, одній монографії у співавторстві, 29 наукових статтях у наукових фахових виданнях, у тому числі 6 – в іноземних виданнях, з них 3 – у виданнях, що індексуються в Scopus, 1 – у виданні, що індексується у Web of Science, 31 тезі доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах та інших наукових форумах, 1 навчальному посібнику, 2 науково-практичних коментарях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України.

Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою докторської дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст реферату відповідає основним положенням дисертації, в цілому відображає структуру і наукові результати дослідження. Вони є ідентичними.

У дисертації Цікала В. І. «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» не виявлено порушень академічної доброчесності. У роботі відсутні академічний плагіат, фабрикації, фальсифікації.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх автором, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. На с. 42 дисертації автор зауважує, що *об'єктом дослідження* є цивільні відносини у сфері здійснення та захисту корпоративних прав із урахуванням засади пропорційності. Натомість, *предмет дослідження* становить механізм цивільно-правового регулювання на засаді пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав, нормативноправові акти, правозастосовча практика.

З урахуванням заявленої теми дисертаційного дослідження його об'єкт має бути більш широким, натомість він майже співпадає з назвою роботи. У той же час предмет має практично відповідати назві дисертації, а у заявленій тематиці він виходить за межі назви, оскільки «механізм цивільно-правового регулювання» є більш широким поняттям, ніж «здійснення та захист», які є лише його елементами.

Крім того, автор (у предметі дослідження) зазначає на «механізм цивільно-правового регулювання ...» (окремо) та нормативно-правових актах (окремо). Проте варто враховувати, що норми (нормативно-правові акти) є одним з елементів такого механізму. Тож слушно виникають питання: 1) щодо конкретизації формулювання та співвідношення об'єкту та предмету дослідження та 2) розуміння сутності та елементів механізму цивільно-правового регулювання на засаді пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав.

2. Повністю підтримуючи авторську позицію щодо поділу корпоративних прав на майнові та немайнові (с. 69, 73, 88, 390 та ін. дисертації), тим не менше, не можна погодитися з позицією дисертанта щодо того, що їх здійснення обумовлене пропорційністю щодо розміру частки (кількості акцій) у статутному капіталі (п. 1, 2 наукової новизни «вперше», с. 44, 93, 104, 109, 121–126, 329, 391 та ін. дисертації).

Враховуючи наведене можна дійти висновку, що учасник (акціонер), який має незначну частку (одну акцію) не може (практично не може) здійснювати належні йому корпоративні права, що суперечить ч. 1 ст. 12 Цивільного кодексу України, за якою особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний

розсуд. Відповідний підхід дисертантом підтримано як одну із засад здійснення корпоративних прав (с. 111–117 дисертації). Як аргумент проти аналізованої авторської позиції, можна навести положення ч. 1 ст. 27 Закону України «Про акціонерні товариства», за якою *кожною простою акцією* товариства її власнику-акціонеру *надається однакова сукупність прав*, а одна голосуюча акція товариства надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання на загальних зборах, крім випадків проведення кумулятивного голосування. Аналогічні положення закріплені щодо акціонерів-власників привілейованих акцій (ч. 1 ст. 28 Закону України «Про акціонерні товариства»).

У свою чергу, відповідно до ч. 3 ст. 29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства, якщо інше не передбачено статутом. У цьому разі *пропорційність встановлюється щодо кількості голосів, а не до пропорційності здійснення корпоративних прав*.

3. На думку В. І. Цікала кількість голосів на загальних зборах, розмір дивідендів, вартість активів у разі ліквідації тощо, на які має право учасник (акціонер), залежать виключно від розміру частки (кількості акцій), який належить конкретному учаснику (акціонеру) (с. 94 дисертації).

Виходячи з такого твердження, варто говорити про те, що «кількість» зумовлює пропорційність отримання благ, а не «пропорційність» зумовлює здійснення корпоративних прав. Тому й помилковою є позицію суддів Верховного Суду, викладена у п. 4.8 постанови від 24.10.2019 у справі № 927/807/18, на яку посилається автор. Тим більше, що сам дисертант собі ж суперечить, вказуючи що *обсяг прав учасників товариства*, які не мають встановленого законом необхідного розміру частки (їм належить менше або рівно відповідно 5, 10, 95 відсотків тощо), *звужений* порівняно з обсягом прав тих учасників, яким такий розмір частки належить, оскільки не охоплює ряду корпоративних прав (с. 157 дисертації), *а не пропорційний для їх здійснення* (додано мною. – Ю. Ж).

На підставі викладеного виникає питання: що собою становить «пропорційність» – правовий стан чи можливість здійснення певних прав.

4. Дискусійною є пропозиція про поділ корпоративних прав на звичайні (ординарні) корпоративні права, що належать усім учасникам (акціонерам) та виняткові (ексклюзивні) корпоративні права, що належать лише окремим учасникам (акціонерам), які володіють визначеним законом відсотком частки (акцій), наприклад, 5, 10, більше 95 % тощо (п. 5 наукової новизни «вперше», с. 44–45, 96, 390–391 та ін. дисертації), оскільки і перші, і другі належать всім учасникам (акціонерам). Законодавець же, з метою недопущення зловживання корпоративними правами, *встановлює певні вимоги* для вчинення тих чи інших дій (наприклад, скликання позачергових загальних зборів, набуття значної частки (значного пакету акцій) тощо).

Крім того, на с. 46 дисертації (п. 11 наукової новизни «вперше») пропонується учасникам господарських товариств, які мають частку в статутному капіталі у відповідному розмірі, встановленому законом (5 або 10 відсотків), повинна бути забезпечена можливість здійснити їх виняткове корпоративне право... Беручи до уваги таку авторську позицію виникає питання: чи позбавлені учасники (акціонери), наприклад, права на самостійне скликання і проведення позачергових загальних зборів, враховуючи авторську класифікацію корпоративних прав на звичайні (ординарні) та виняткові (ексклюзивні), не маючи т. зв. виняткових прав, в силу належності їм незначної частки (кількості акцій)?

5. Варто зауважити, що робота має назву «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав», однак у ній мова йде виключно про правові зв'язки в рамках господарських товариств, без чіткої аргументації відсутності достатньої уваги щодо такої організаційно-правової форми підприємницького товариства як виробничий кооператив (хоча про них згадується на с. 47 роботи). Автор обґрунтовує такий підхід тим, що: 1) корпоративні права належать акціонерам, а також учасникам товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, тобто товариств-об'єднань капіталів; права учасників

(членів) інших юридичних осіб, здійснення яких не залежить від розміру частки (паю) у статутному капіталі такої юридичної особи, не є корпоративними (п. 2 наукової новизни «удосконалено», с. 47, 108 дисертації); 2) права учасників юридичних осіб (корпоративні права)... належать особі як учаснику (акціонеру) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства (ст. 96¹ Цивільного кодексу України).

Проте варто звернути увагу щодо діяльності кооперативів, у контексті досліджуваної автором пропорційності здійснення на захисту корпоративних прав, на наступне:

– позачергові загальні збори сільськогосподарського кооперативу скликаються на вимогу не менше однієї третини його членів ... (ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ч. 6 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію») та статутом сільськогосподарського кооперативу може бути передбачено, що його члени при прийнятті рішень на загальних зборах такого кооперативу з усіх або частини питань, віднесених до компетенції загальних зборів сільськогосподарського кооперативу (крім рішень, передбачених ч. 14 ст. 16), мають додаткову кількість голосів, пропорційну до їх участі в господарській діяльності такого кооперативу ... (ч. 13 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»);

– аналізуючи зміст ст. 96¹ Цивільного кодексу України автор робить проміжний висновок, що корпоративні права можуть належати лише учасникам підприємницьких товариств (с. 61–62 дисертації), а до яких законодавством віднесено й виробничі кооперативи (ст. 84 Цивільного кодексу України);

– розмір частки (паю) членів кооперативу у статутному (пайовому) капіталі не має визначального впливу на здійснення їх прав (с. 104–105 дисертації).

Тому додаткової аргументації потребує авторська позиція щодо існування корпоративних правовідносин в рамках виключно акціонерного товариства та товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю у контексті

дослідження пропорційності здійснення та захисту корпоративних прав їх учасниками (акціонерами).

6. Дискусійною є пропозиція автора щодо запровадження додаткового засобу забезпечення належного здійснення корпоративних прав та зменшення кількості їх порушень, необхідно передбачити цивільно-правову відповідальність товариства перед своїми учасниками (акціонерами) за дії (утримання від вчинення дій) його посадових осіб (с. 319 дисертації). З урахуванням цього, пропонується доповнити відповідні статті спеціальних законів про господарські товариства положеннями про відповідальність за збитки, завдані посадовими особами учасникам (акціонерам) (с. 320 дисертації). Однак дисертант сам собі суперечить вказуючи, що треба зробити застереження, що з юридичного погляду, суб'єктом цивільно-правової відповідальності перед учасниками (акціонерами) буде саме господарське товариство як юридична особа, а посадові особи повинні нести майнову відповідальність перед своїми товариствами у порядку регресу (с. 320 дисертації).

Отже, автору додатково варто навести аргументи щодо можливості (неможливості) притягнення посадових осіб господарських товариств до відповідальності за збитки, завдані ними учасникам (акціонерам) товариства.

Однак, висловлені зауваження в цілому не заперечують концептуальні положення дисертаційного дослідження В. І. Цікала, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не спростовують висновку щодо належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та її наукову і практичну цінність.

Здобувач наукового ступеня В. І. Цікало володіє достатніми теоретичними знаннями, має необхідний практичний досвід застосування законодавчих положень, що стали предметом його дослідження, вдало аналізує проблемні питання та критично їх оцінює.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення можуть бути

використані в науково-дослідній роботі при подальших наукових дослідженнях проблем здійснення та захисту корпоративних прав. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися у правозастосовній практиці для уніфікації підходів до вирішення корпоративних спорів, що є актуальним для юрисдикційної діяльності судів України.

Одержані наукові та прикладні результати можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Корпоративне право» та «Цивільне право», а також відповідних спецкурсів у сфері регулювання корпоративних відносин.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Представлена дисертаційна робота на тему «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на виявлення низки теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із матеріально-правовим регулюванням здійснення та захисту корпоративних прав. За предметом дослідження тематика та зміст дисертаційного дослідження відповідає спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Проведений аналіз роботи свідчить про те, що автору вдалося досягти поставленої мети та належним чином вирішити окреслені у дисертації завдання.

В роботі запропоновано шляхи вирішення окреслених вище проблем та розроблено концептуальні положення, спрямовані на вдосконалення механізмів здійснення та захисту прав учасників корпоративних правовідносин.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок, що за своїм змістом та науковою новизною дисертаційне дослідження Цікала Володимира Ігоровича на тему «Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав» відповідає вимогам, установленим п. п. 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України від 17 листопада 2021 р. №1197, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Опонент

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ**

Ю. М. Жорнокуй

ДІЯС ЗАСВІДЧУЮ
діл документування службової
діяльності ХНУВС
10 .. 20 23 р.
Фахівць ВДСД Каміньська О